

DAVID MILLER A JEHO GRAMATIKA SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI

ZUZANA PALOVIČOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

PALOVIČOVÁ, Z.: David Miller and His Grammar of Social Justice
FILOZOFIA 63, 2008, No 9, p. 763

Due to remarkable transformations of the social reality, the concept of justice has been rediscovered in political discussions at the beginning of the 21st century. One of the objectives of the paper is to present Miller's model of a fair distribution as articulated in his book *Principles of Social Justice* (1999). In this model the communitarian justification of the principles of social justice as well as their subject-matters are reformulated. Another objective of the paper is to show the relevance of this approach in solving social problems represented by hypothetical local situations.

Keywords: Social justice – Needs – Deserts – Claims – Equality

Pojem spravodlivosti, ktorý už od antiky zamestnával popredných mysliteľov politickej filozofie, sa na začiatku 21. storočia opätovne stal témou politických diskusií, najmä v dôsledku výrazných zmien sociálnej skutočnosti. Už od Aristotela sa pod spravodlivosťou chápala distribučná spravodlivosť. S narastajúcou silou štátu a jeho úlohy v 19. storočí¹ bola postupne predstavovaná aj myšlienka sociálnej spravodlivosti, ale ešte sa nerozlišovalo medzi distributívnou a sociálnou spravodlivosťou. Záujem o sociálnu spravodlivosť narastá začiatkom 20. storočia, najmä v kontexte vzniku socializmu a kapitalizmu, zriadení, ktoré potrebujú sebareflexiu.² V súčasných teóriách spravodlivosti sa používa pojem sociálnej spravodlivosti ako istý aspekt distribučnej spravodlivosti a veľmi často sa používa ako zameniteľný.³

V nadväznosti na diskusie o spravodlivosti zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov svojbytnú koncepciu sociálnej spravodlivosti vypracoval oxfordský filozof David Miller, patriaci medzi výrazné postavy súčasnej politickej filozofie. Nadväzuje v nej na idey M. Walzera, formulované v práci *Spheres of Justice (Sféry spravodlivosti; 1983)* a súčasne zásadným spôsobom mení základné východiská komunitaristického zdôvodnenia egalitárnych princípov sociálnej spravodlivosti a iným spôsobom formuluje obsah týchto princípov.

Zámerom štúdie je predstaviť Millerov model spravodlivej distribúcie, formulovaný v práci *Principles of Social Justice (Princípy soacialnej spravodlivosti; 1999)*,⁴ a pro-

¹ Myslíme tým obdobie vlády nemeckého kancelára Otta von Bismarcka, ktorý je známy tým, že zaviedol dôchodok, predstavil základné myšlienky *welfare state*.

² Prvá kniha, nazvaná *Sociálna spravodlivosť*, bola publikovaná v New Yorku v r. 1900. Jej autor Westel Willoughby, profesor politickej vedy na John Hopkins University, bol inšpirovaný idealistickou filozofiou T. H. Greena (por. [3], 4).

³ Napr. J. Rawls v *Teórii spravodlivosti* hovorí o spravodlivosti, distribučnej spravodlivosti a sociálnej spravodlivosti.

⁴ Paralelne sa Miller zaoberal aj otázkami predpokladov existencie projektov demokracie a spr-

stredníctvom hypotetických situácií reflektujúcich domáce podmienky ukázať relevantnosť tohto prístupu pri riešení sociálnych udalostí.

Rozsah sociálnej spravodlivosti. Sociálna spravodlivosť v Millerovom ponímaní znamená „rozdelenie bremien a výhod medzi členov spoločnosti“ ([3], 1). Problém sociálnej spravodlivosti možno podľa neho vyjadriť otázkou: Ako spravodlivo distribuovať? Sociálnu spravodlivosť vníma ako istý aspekt distribučnej spravodlivosti.

O sociálnej spravodlivosti môžeme podľa Millera hovoriť iba pod podmienkou splnenia troch predpokladov: po prvé, že existuje ohraničená spoločnosť tvoriaca istý distribučný systém ([3], 4);⁵ po druhé, že princípy sociálnej spravodlivosti, o ktorých hovoríme, sa musia aplikovať na identifikovateľný súbor inštitúcií ([3], 5); po tretie, existuje sila schopná zmeniť tieto inštitúcie ([3], 6). Miller hovorí o „uzavretej“ komunite z toho dôvodu, že hodnota statkov, ktoré podliehajú distribúcii, je ustanovená ich sociálnym významom pre členov konkrétneho spoločenstva, nie jednotlivca. Sociálne významy statkov nie sú dopredu stanovené a nie sú časovo nemenné, ale konštituuje ich spoločná interpretácia v rámci konkrétnej komunity. Na pochopenie toho, čo je sociálne spravodlivé, preto potrebujeme uzavretú komunitu, ktorá definuje, čo je hodnotné.

Sociálna spravodlivosť podľa Millera nie je ohraničená len tým, či sa dokážeme zhodnúť na spoločenskej hodnote statkov a bremien, ktoré podliehajú distribúcii, ale navyše musíme mať schopnosť (Millerovými slovami *technickú kapacitu*; ([3], 11)) určiť, čo je spravodlivá distribúcia. Napríklad v prípade kolektívneho diela je problém vypočítať individuálny prínos každého jednotlivca, čiže nemáme technickú schopnosť určiť, ako spravodlivo distribuovať. Technickú kapacitu môžeme chápať aj v zmysle schopnosti minimalizovať úlohu šťastia a náhody. Čím viac dokážeme redukovať ich vplyv, tým vyššiu technickú kapacitu majú sociálne inštitúcie, čo znamená, že väčší rozsah benefitov spadá pod sociálnu spravodlivosť.

Medzi základné sociálne dobré (*core goods*; ([3], 11)), na ktorých sa dokážeme zhodnúť a ktorých distribúcia preto musí byť predmetom sociálnej spravodlivosti, radí rovnosť príležitostí na získanie majetku, práce, vzdelania, zdravotnej starostlivosti ([3], 11). Miller pripúšťa, že tieto formy dobra tvoria ideál spravodlivosti len v našich spoločnostiach, iné spoločnosti majú iné porozumenie základných sociálnych dobier. Podľa neho neexistuje perspektíva, ktorá by bola vonkajšia vo vzťahu ku každému spoločenstvu, existujú len spoločné významy, ktoré tvarujú život konkrétneho spoločenstva, a tie vychádzajú skôr z interpretácie kultúry než z abstraktného filozofického zdôvodnenia. V tomto smere oponuje Rawlsovmu zoznamu sociálnych primárnych dobier v podobe práva a slobody, príležitostí a moci, príjmu a bohatstva a sociálnych základov sebaúcty

vodlivosti v komplexných liberálnodemokratických spoločnostiach. Výsledky tohto výskumu publikoval v práci *On Nationality (O národnosti; 1995)* a následne ich rozpracoval v knihe *Citizenship and National Identity (Občianstvo a národná identita; 2000)*. Od polovice 90-tych rokov sa zaoberá otázkami globálnej spravodlivosti. S Millerovým chápaním nacionalizmu a globálnej spravodlivosti sa môžu slovenskí čitatelia zoznámiť v českom Filozofickom časopise, 55, 2007, 1, s. 39 – 93, ktorý v rámci tematického celku *David Miller o nacionalizmu a globálnej spravodlivosti* publikoval aj preklad Millerovej štúdie *Etický význam národnosti*.

⁵ Miller ukazuje, že už prvé práce o sociálnej spravodlivosti predpokladali organický koncept spoločnosti v zmysle Durkheimovej organickej solidarity. Znamená to, že spoločnosť je tvorená vzájomne od seba závislými systémami, z ktorých každý plní konkrétne funkcie v spolupráci s ostatnými systémami. Vedomie vysokej miery vzájomnej ekonomickej závislosti vytvára súdržnosť spoločnosti.

ako nevyhnutných prostriedkov, ktoré bude chcieť racionálne uvažujúca osoba nezávisle od toho, aké sú jej konkrétne ciele.

Príkladom statkov, na ktorých sa nedokážeme zhodnúť, sú verejné statky (*public goods*).⁶ Hranica medzi statkami, na ktoré uplatňujeme kritériá spravodlivosti, nie je podľa Millera stála. Zopakujme, že závisí od miery našej schopnosti zhodnúť sa na sociálnom význame daných benefitov a tiež od technickej kapacity sociálnych inštitúcií v danej spoločnosti.

Dôvodom na obhajobu druhého predpokladu je presvedčenie, že spravodlivosť je spravodlivosťou základnej štruktúry spoločnosti, jej najdôležitejších inštitúcií, ktoré distribuujú základné práva a povinnosti a určujú rozdelenie výhod plynúcich zo sociálnej kooperácie. Miller ukazuje, že štát je jedným z tých, čo distribuujú, ale nie je jediný. Aj mnohé iné inštitúcie, ako sú súkromné firmy, neštátne subjekty, distribuujú benefity, a preto by sa na ne mala tiež vzťahovať požiadavka sociálnej spravodlivosti. Sociálna spravodlivosť by mala penetrovať až do každodenného správania. Inými slovami, nielen štát, ale aj neštátne inštitúcie vrátane individuálneho správania by sa mali riadiť sociálnou spravodlivosťou, pretože nielen oficiálna sociálna politika, ale aj konkrétne rozhodovanie vytvára sociálnu spravodlivosť v danej spoločnosti. Napríklad nielen štátna politika zamestnanosti vytvára predpoklady pre sociálnu spravodlivosť, ale aj manažér, ktorý sa rozhoduje, ktorého uchádzača o zamestnanie prijme.

Tretí predpoklad sociálnej spravodlivosti hovorí o tom, že musíme byť schopní ovplyvniť spoločenské inštitúcie. Miller však identifikuje tri riziká, ktoré problematizujú túto schopnosť: globalizácia, multikulturalizmus a tzv. „normatívna perspektíva“ ([3], 17, 245 a n.). Globalizácia okrem iného znamená, že národné štáty v dobe svetových trhov strácajú možnosť regulovania vlastného trhu a z obavy pred stratou investorov musia akceptovať pravidlá svetového trhu, čím sa narúša tretí predpoklad sociálnej spravodlivosti. V dobe multikulturalizmu národné identity strácajú silu, na význame získavajú etnické identity, čím sa komunity rozpadajú a je podstatne ťažšie dosiahnuť dohodu, o ktorej hovorí prvý predpoklad. Normatívna perspektíva tiež spochybňuje prvý predpoklad, tvrdiac, že princípy distributívnej spravodlivosti sa týkajú nielen vnútorného usporiadania národov, ale by mali byť aplikované globálne, v rámci celého ľudstva.

Miller nesúhlasí s názorom obhajujúcim globálny egalitarizmus v tom zmysle, že zdroje a práva majú byť distribuované rovnakou mierou medzi všetkých obyvateľov sveta. Na podporu svojho tvrdenia, že princípy spravodlivosti ako kritériá posúdenia ekonomických a sociálnych systémov spoločnosti by mali byť uskutočnené v rámci národného štátu, ponúka štyri argumenty, založené na predpoklade, že národný štát vlastní špeciálny status. Po prvé, národná identita je dominantnou silou zjednocujúcou ľudí, je to prirodzená jednotka, na ktorú sa človek odvoláva. Dané je to tým, že človek sa potrebuje identifikovať so skupinou ľudí, ktorá je jednoznačná, uzavretá, ohraničená. Identifikácia je vždy spojená s definovaním určitej hranice, len v rámci daných hraníc je človek schopný určiť svoju identitu: som Slovak, Európan, som člen určitej rodiny. Po druhé, národná kultúra umožňuje široké spektrum spoločných hodnôt, ktoré sú v podstate nevyhnutné pre dohodu v rámci sociálnej spravodlivosti. Po tretie, pre sociálnu spravodlivosť je nevyhnutná aj istá vzájomná dôvera. Národný štát môže túto dôveru podporiť pomocou hrozieb a tres-

⁶ Napríklad v prípade výstavby diaľnice sa komunita ťažko dohodne na jej komunitnej hodnote. Iný je pohľad šoférov, iný pohľad majiteľov pozemkov.

tov, napríklad prostredníctvom zákonov. Po štvrté, národný štát je najvyššia úroveň, na ktorej sa nachádzajú sociálne inštitúcie. V blízkej budúcnosti sa nepredpokladá vznik nadnárodných sociálnych inštitúcií ([3], 18, 19, 20).

Millerovo odmietnutie globálneho egalitarizmu neznamena, že problém utrpenia vo svete by mal byť riešený len prostredníctvom humanitárnej pomoci, založenej na dobročinnosti, a nie otázkou spravodlivosti, ktorá legitimizuje nevyhnutnosť redistribúcie zdrojov či vynúteného presadzovania práv. Miller hovorí o troch princípoch globálnej spravodlivosti: o princípe základných práv, o princípe nevykorisťovania a o princípe pomoci. Ich dodržiavanie môže navodiť zmenu medzinárodného poriadku tým, že posilní opatrenia na ochranu základných ľudských práv a obmedzí vykorisťovanie bezmocných.⁷

Náčrt Millerovej teórie spravodlivosti. Aby objasnil metódu vytvorenia vlastnej teórie spravodlivosti, Miller prezentuje tri možnosti, ako ju vyvodit'. Prvou je metóda abstrakcie. Znamená nájsť abstraktné princípy spravodlivosti, na ktorých by sa zhodli racionálne zmluvné strany rozhodujúce za závojom nevedomosti. Takto vytvorená teória podľa Millera neposkytuje náležitú interpretáciu spravodlivosti, pretože nevysvetľuje, akú záväznosť má hypotetická zmluva pre ľudí v každodennom živote. Skutoční jednotlivci spravidla nerozhodujú za úplnej absencie informácií o svojich špecifických charakteristických rysoch, rozdielnych záujmoch. Preto neexistujú žiadne záruky, že distribúcia prostriedkov a distribúcia informácií o týchto prostriedkoch bude taká, aby účastníci zmluvného procesu mohli vyjednávať za férových počiatočných okolností (čo predstavuje jadro teórie spravodlivosti ako férovosti). V Millerovom ponímaní jedine výsledky skutočných dohôd a záväzkov môžu mať záväznú silu.

Druhá možnosť je stotožnit' sa s niektorou z foriem skepticizmu, v zmysle ktorých spravodlivosť iba vyjadruje emócie osoby, ktorá koná spravodlivo, či odráža konvencie (zvyklosti) určitej komunity, resp. predstavy o spravodlivosti sú zavedené silnými jedincami alebo triedami. Spoločným znakom skepticizmu je odmietnutie možnosti vytvorenia všeobecnej teórie spravodlivosti.

Miller, odvolávajúc sa na empirické štúdie skúmajúce ľudské postoje, ukazuje, že ľudia akceptujú nerovnosti, ale preferovali by nižšiu mieru nerovnosti, akú predstavuje status quo ([3], 71). Z toho vyvodzuje, že by sme mali byť schopní vytvorit' teóriu spravodlivosti pomocou odhaľovania praktických princípov usmerňujúcich naše presvedčenia. Ide o tretí spôsob vytvorenia teórie spravodlivosti.

Pri interpretácii vlastnej teórie spravodlivosti D. Miller nadväzuje hlavne na Walzerovu myšlienku „pluralitnej spravodlivosti“, formulovanú v práci *Spheres of Justice* (1983), v zmysle ktorej sociálna spravodlivosť sa neopiera len o jeden univerzálny princíp distribúcie, ale vyžaduje ich niekoľko. Dôvodom je to, že spoločnosť je štruktúrovaná, existuje v nej mnoho sfér, z ktorých každá má svoje vlastné hľadisko rovnosti. Zdravotná starostlivosť predpokladá chápanie rovnosti, ktoré sa líši od trhového, v rodine znamená rovnosť niečo iné než v politickom spoločenstve atď. Verejné statky by mali byť potom distribuované v súlade s pravidlom, ktoré je im primerané. Miller, inšpirovaný Walzerom, obhajuje ideu, že spoločné porozumenie spravodlivosti v konkrétnych spoločnostiach ne-

⁷ Analýzou Millerovho chápania globálnej spravodlivosti a jeho troch princípov sa zaoberá J. Velek v štúdií David Miller a princípy globálnej spravodlivosti. In: *Filozofický časopis*, 55, 2007, 1, s. 77 – 93.

vyžaduje celkovú rovnú distribúciu statkov, ale taký druh distribúcie, pri ktorej nie sú nerovnosti vylúčené, ale obmedzené na rôzne oddelené sociálne sféry tak, že nerovnosti v jednej sfére nekorelujú s nerovnosťami v iných sférach. Ekonomické bohatstvo nie je napríklad spojené s privilegovaným prístupom k zdravotnej starostlivosti a vzdelaniu a pod.

Na rozdiel od Walzera však nie je presvedčený o tom, že zhoda na sociálnom význame verejných statkov zaručí zhodu na princípoch spravodlivej distribúcie v danej sfére. Napríklad: Zhodujeme sa na hodnote vzdelania, ale nedokážeme sa zhodnúť, či má byť distribuované na základe schopností, finančných možností rodiny či kultúrnych zvykov. Nejednotnosť v otázke, ako distribuovať vzdelanie z hľadiska spravodlivosti, vzniká podľa Millera na základe konfliktných záujmov. Z tohto dôvodu navrhuje odlišný typ „pluralitnej spravodlivosti“ ([3], 25).

Vo svojej teórii spravodlivosti vychádza z predpokladu, že ľudia sú v rozličných vzájomných vzťahoch a že pochopiť nároky, ktoré máme v rámci sociálnej spravodlivosti, možno iba tak, že reflektujeme povahu týchto vzťahov. Miller rozoznáva tri typy vzájomných vzťahov (*modes of human relationship*): *solidárna komunita*, *inštrumentálna asociácia* a *občianstvo*⁸ ([3], 26).

Solidárna komunita v Millerovom ponímaní znamená, že ľudia majú spoločnú identitu ako členovia stálej skupiny so spoločným étosom ([3], 26). Miller ju považuje za prvotnú formu ľudského združovania. V súčasnej liberálnej spoločnosti je tento typ komunity prítomný hlavne v podobe rodiny. Za slabšie formy solidárnej komunity označuje rôzne kluby, náboženské skupiny, pracovné tímy, profesionálne asociácie (napr. odbory, komory).

Základným princípom distribúcie v tomto type vzájomných vzťahov je *princíp potreby*. Miller predpokladá, že tu existuje všeobecná zhoda v otázke, čo sú základné potreby. Potreby sú chápané v zmysle všeobecného étosu komunity, každá komunita obsahuje implicitne alebo explicitne nejaký zmysel pre štandardy, ktoré musia byť obsiahnuté v adekvátnom ľudskom živote.

Pod *inštrumentálnymi asociáciami* rozumie predovšetkým firmy a inštitúcie. Ľudia v týchto zoskupeniach sa vzťahujú jeden k druhému predovšetkým utilitaristickým spôsobom, to znamená, že jednotlivci riadiaci sa určenými cieľmi kooperujú, pokiaľ spolupráca vyúsťuje do najlepšieho možného výsledku. Princípom distribúcie, ktorý sa v týchto spoločenských uplatňuje, je *princíp zásluh*. Miller ukazuje, že v mnohých prípadoch nie je ľahké ho aplikovať (napr. pásová výroba, prípadne zásluhovosť pri prirodzenom nadaní: Máme hodnotiť snahu, alebo finálny produkt?).

Občianstvo znamená, že každý člen spoločenstva je nositeľom súboru práv a povinností. Ide o bežný sociálny a politický status, ktorý umožňuje kritiku existujúcich legálnych praktík. Distribučným princípom je tu *princíp rovnosti* ([3], 30 – 31). Ten znamená, že každý občan má rovnaké práva aj povinnosti, avšak predmetom diskusie naďalej zostáva otázka, v akom rozsahu by sa táto rovnosť mala aplikovať.

Miller ukazuje, že občianstvo zakladá legitímne nároky, ktoré sú v súlade so spravodlivosťou, aj na základe potreby alebo zásluh, ale rovnosť zostáva vždy primárnym princípom. Znamená to, že človek na to, aby bol plnohodnotným občanom, musí mať

⁸ Hovoríme o ideálnych typoch vzťahov; chceme zistiť, čo je spravodlivé.

uspokojené základné potreby (byť najedený, oblečený, mať ubytovanie, vzdelanie...). Ak nie je schopný vlastnými silami si zabezpečiť základné potreby, tak na základe princípu občianstva má nárok na ich uspokojenie. Tieto prvky štátu blahobytu, ktoré boli pôvodne predstavené len ako prejav národnej solidarity, sa postupne stali súčasťou definície občianstva.⁹ Zásluhovosť môže byť taktiež zahrnutá do občianstva (napríklad štátne ocenenie za odvalu), ale rovnosť je vždy primárna.¹⁰

Z línie Millerovho uvažovania vyplýva, že na objasnenie sociálnej spravodlivosti musí byť prítomný istý typ ľudského vzťahu, aby sme mohli aplikovať konkrétny princíp distribúcie. Daný typ asociácie robí práve jeden typ spravodlivosti legitímnym. Inými slovami, každý typ vzťahu nesie so sebou špecifický princíp spravodlivosti a každý princíp má svoj prirodzený kontext, daný odlišnými formami ľudskej asociácie, reflektujúci komplexnosť moderného sveta. Tento fakt nazýva D. Miller *gramatikou spravodlivosti* (*grammar of justice*) ([3], 33). Z toho potom vyvodzuje, že jeho teória spravodlivosti je *pluralistická a kontextuálna* ([3], 35). Pluralistická je z toho dôvodu, že princíp spravodlivosti nie je jediný, ale je ich niekoľko; kontextuálna znamená to, že výber princípu je závislý od konkrétnych vzťahov, teda od kontextu.

Miller sa zamýšľal nad tým, ako môže jeho teória pomôcť riešiť každodenné problémy, pretože vzťahy sú často komplikované a nejasné. Konflikty medzi jednotlivými princípmi spravodlivosti nemusia byť výnimkou. Sú tu napríklad otázky: Má firma najímať najkvalifikovanejších uchádzačov o zamestnanie, alebo príbuzných? Má štát zabezpečovať rovnakú a čo najkvalitnejšiu starostlivosť pre všetkých občanov, alebo zabezpečiť minimum s tým, že si ľudia môžu priplatiť? Za najväčší prínos svojej teórie považuje zdôvodnenie všetkých troch princípov spravodlivosti ako rovnako dôležitých. Kontrastuje to s našou každodennou skúsenosťou, kde sa najčastejšie stretávame s distribúciou podľa potreby a neuvedomujeme si povinnosť spravodlivej distribúcie na základe občianstva (napr. zamestnávateľ firmy by mal dať na základe občianstva rovnakú šancu mužom aj ženám, národnostnej väčšine, ako aj etnickým menšinám, zdravým, ako aj zdravotne postihnutým občanom, neuprednostňovať príbuzných pred inými kvalifikovanými uchádzačmi atď.).

Distributívna verzus procesuálna spravodlivosť? Pripomeňme, že v Millerovom chápaní sociálna spravodlivosť spadá pod distribučnú spravodlivosť. Spoločnosť je spravodlivá v takom rozsahu, v akom sa jej hlavné inštitúcie prikláňajú k princípu potrieb, zásluh a rovnosti. Cieľom nie je všeobecná rovnosť, ale zníženie sociálnych nerovností.

Procedurálna spravodlivosť z Millerovho pohľadu hrá sekundárnu rolu, a to z dvoch dôvodov. Po prvé, ťažko možno špecifikovať, čo je férová procedúra, z čoho pozostáva, pokiaľ nevieme, k akej distribúcii chceme dospieť. Po druhé, existuje možnosť, že férové procedúry nemusia zaručiť férové výsledky ([3], 105 – 107). Inými slovami, distribučná a procedurálna spravodlivosť môžu v Millerovom ponímaní kolidovať, ale neznamená to, že by sa navzájom vylučovali. Kolízia môže nastať napríklad pre nedostatočné kognitívne

⁹ Odvolávajú sa na Walzera Miller ukazuje, že Aténčania zvykli vytvárať fondy, aby zabezpečili občanov, ktorí zastávali verejné posty, ale nezaoberali sa všeobecnou chudobou ako takou. Berúc do úvahy dobovú definíciu občianstva požiadavka minimálneho materiálneho zabezpečenia nebola vnímaná ako relevantná požiadavka občianstva.

¹⁰ Znamená to napríklad, že nositeľ ocenenia nemá dva volebné hlasy.

kapacity;¹¹ v dôsledku externých faktorov ovplyvňujúcich výsledky procedúry;¹² ak sa niekoľko spravodlivých procedúr prelína;¹³ v prípade nedostatočných zdrojov¹⁴ ([3], 95 – 96).

Spravodlivá procedúra by podľa Millera mala spĺňať určité charakteristiky, ak má viesť k spravodlivému výsledku. Po prvé, rovnosť (*equality*) v tom zmysle, že s každým, kto má nárok na veci, ktoré sú predmetom distribúcie, by sa malo zaobchádzať rovnako. Po druhé, adresnosť (*accuracy*), to znamená, že procedúra by mala reflektovať všetky informácie relevantné pre danú alokáciu. Po tretie, transparentnosť (*publicity*): procedúra musí byť otvorená, čo znamená, že použité pravidlá a kritériá sú zrozumiteľné pre tých, na ktorých je aplikovaná; dôstojnosť (*dignity*), to znamená, že procedúra nesmie požadovať od ľudí, aby sa správali nedôstojne alebo aby sa museli podriaďovať veciam, ktoré by sa za normálnych okolností považovali za pohoršujúce a ponižujúce. Miller poukazuje na to, že štvrtá charakteristika je na rozdiel predošlých troch obmedzujúcou požiadavkou ([3], 99 – 101). Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti v podstate podporuje rovnosť medzi ľuďmi v rámci občianstva. Po piate, dobrovoľný súhlas (*voluntary consent*). Prvé štyri kritériá vytvárajú predpoklady na to, aby ľudia s danou procedúrou súhlasili.

Miller spochybňuje zaužívanú interpretáciu dobrovoľného súhlasu, na ktorú sa odvoláva vo svojej teórii spravodlivosti napríklad aj R. Nozick, v zmysle ktorej procedúra je spravodlivá, pokiaľ ľudia s ňou dobrovoľne súhlasia. Inými slovami, súhlas je kľúčový, ak má byť procedúra spravodlivá. Miller ilustruje na dvoch príkladoch, že aj keď ľudia dobrovoľne súhlasia s určitou procedúrou, nedá sa jednoznačne označiť za spravodlivú. Môže ísť o nerovnakú vyjednávaciu pozíciu v tom zmysle, že ak bezpodmienečne potrebujem prístup k určitým zdrojom, tak súhlasím aj s nevýhodnou procedúrou; alebo ak je pre mňa daná distribúcia irelevantná, ak nerozumiem problému, tak môžem s daným pravidlom súhlasiť.

Podľa Millera „dobrovoľný súhlas je lepšie chápať ako fungujúci v rámci neutrálnej zóny ohraničenej spravodlivosťou“ ([3], 104). Túto tézu môžeme interpretovať nasledovne: Predpokladajme, že máme danú asociáciu ľudí, napríklad štát, ktorá má niečo kolektívne rozhodnúť. Existuje množstvo rozhodujúcich procedúr, ktoré môžu byť použité. Niektoré z nich možno vylúčiť ako neférové, pretože dávajú náhodnú výhodu niektorým členom danej skupiny. O zvyšných nemožno povedať, že jedna z nich je najférovejšia, a preto má byť uplatnená. Všetky sú rovnocenné. Táto situácia zodpovedá „neutrálnej zóne ohraničenej spravodlivosťou“, o ktorej hovorí Miller. V tejto situácii nadobúda význam dobrovoľný súhlas, pod ktorým môžeme chápať dohodu zúčastnených na jednom princípe spravodlivosti, ktorý budú používať. Na rozdiel od Nozicka u Millera dobrovoľ-

¹¹ Napríklad pri prijímacom pohovore nových pracovníkov je stanovená spravodlivá procedúra (všetci uchádzači majú rovnakú šancu, kladú im rovnaké otázky, majú stanovený rovnaký časový limit), ale pri výbere vstupuje do rozhodovania subjektívny element, čo znamená, že aj pri vedomej snahe vybrať objektívne najschopnejšieho uchádzača sa to nemusí podariť.

¹² Všetky deti majú garantovanú rovnosť šanci dosiahnuť najvyššie vzdelanie, ale externé faktory, ako napr. sociálne postavenie rodiny, s vysokou pravdepodobnosťou ovplyvnia finálny stupeň dosiahnutého vzdelania.

¹³ Napríklad uchádzač o zamestnanie pri nástupe do zamestnania stratí podporu v nezamestnanosti, ktorá môže byť vyššia než plat, pričom aj systém distribuovania podpôr, aj systém platov sú spravodlivé.

¹⁴ Napríklad rozhodnutie o pridelení jedného sociálneho bytu pri viacerých uchádzačoch v rovnakej materiálnej a sociálnej núdzi. Ani spravodlivá procedúra nemôže viesť k spravodlivej distribúcii.

ný súhlas hrá prinajlepšom sekundárnu rolu v chápaní spravodlivých procedúr.

Miller sa zamýšľa nad tým, či sociálna spravodlivosť má miesto v trhovej ekonomike. Ide o otázku formulovanú F. A. Hayekom, ktorý bol presvedčený, že nemá zmysel pýtať sa, či trhovú ekonomiku je, alebo nie je spravodlivá; podstatné je to, či je výkonná a či plní svoj účel. Považovať sociálne nerovnosti len za dôsledok prirodzených nerovností v ľudských schopnostiach a cieľoch je pre Millera neakceptovateľné. Naopak, ukazuje, že sociálna nespravodlivosť môže vzniknúť napríklad ako dôsledok sociálneho pozadia (napr. zvyk, že ženy dostávajú horšie vzdelanie ako muži) alebo ako dôsledok legislatívneho prostredia, v ktorom sa uzatvárajú dohody (možnosť diskriminácie z dôvodu pohlavia). Z jeho úvah vyplýva, že zavedenie sociálnej spravodlivosti nemusí ohroziť trhovú ekonomiku, pretože zmena v prospech sociálnej spravodlivosti je možná cez zmenu legitímnych nárokov, čo sa dosahuje prostredníctvom zmeny legislatívneho prostredia. Napríklad zavedenie povinnej školskej dochádzky, prijatie antidiskriminačného zákona nemusia bezpodmienečne poškodiť trhovú mechanizmus. Inými slovami, zvýšenie sociálnej spravodlivosti nie je v opozícii k voľnému trhu.

Miller sa snaží vyvrátiť chápanie sociálnej spravodlivosti, ktoré označuje ako „naivný pohľad na sociálnu spravodlivosť“ ([3], 109) a v zmysle ktorého máme istú skupinu benefitov, ktoré máme distribuovať, a istú agentúru, ktorá ich distribuuje. V opozícii k tomuto chápaniu sociálnej spravodlivosti Miller trvá na tom, že cieľom teórie sociálnej spravodlivosti je poskytnúť kritériá, pomocou ktorých spoločnosti môžu hodnotiť svoje hlavné inštitúcie, a nie priamo predpísať distribúciu zdrojov ([3], 110).

Princíp zásluh. Millerova teória sa opiera o tri princípy distribúcie, z ktorých jeden je princíp zásluh. Miller priznáva, že politická filozofia často kritizuje princíp zásluh za jeho nekoherentnosť a irelevantnosť. Prostredníctvom reflexie hodnotení vo vzťahu k zásluhám Miller ilustruje, že existuje koherentný koncept zásluh, a síce, že autentická zásluha vytvára určitý nárok, ktorý je založený na výkone (či už minulom, alebo očakávanom), zatiaľ čo pri zdanlivej zásluhe sa iba hovorí o nároku, ale nárok neexistuje, keďže nie je viazaný na výkon, ale iba na situáciu ([3], 132 – 138). Môžeme tomu rozumieť tak, že o autentických zásluhách hovoríme vtedy, keď človek podá zamýšľaný výkon, ktorý je cenený spoločnosťou, a na základe tohto výkonu mu vzniká nárok na odmenu, resp. keď oceňujeme očakávaný výkon. Napríklad štipendium je odmenou za očakávaný výkon; predpokladá sa, že študent má predpoklady na to, aby v budúcnosti podal určitý výkon. Naproti tomu zdanlivé zásluhy podľa Millera parazitujú na myšlienke zásluh, používajú jazyk zásluh v tom zmysle, že výsledok je adekvátny situácii (napr. konštatovanie v súťaži krásy, že dievča XY si zaslúži zvíťaziť, znamená, že toto dievča je sympatické a v danej situácii je adekvátne, aby vyhrala. Neznamená to, že má nárok vyhrať, nehovorí to o výkone, je to len primerané situácii).

Z Millerovho pohľadu: Ak sú zásluhy hlboko zakorenené v bežnom chápaní spravodlivosti, tak bude veľmi náročné získať podporu pre politiku, ktorá považuje zásluhy za irelevantné. Otázku relevantnosti zásluh vo vzťahu k sociálnej spravodlivosti Miller prezentuje ako otázku inštitucionálnosti alebo predinštitucionálnosti ([3], 138) v tom zmysle, do akej miery je tento koncept závislý od inštitucionálneho usporiadania.

Podľa Millera idea zásluh závisí od inštitúcií minimálne dvoma spôsobmi: mnohé z odmien neexistujú pri absencii inštitúcií; inštitúcie taktiež mnohokrát ponúkajú relevantné kritériá zásluh. To znamená, že dané správanie môže v jednej inštitúcii vytvárať

zásluhy, v inej zasa nie. Napríklad komunikatívnosť sa cení u poisťovacieho agenta, no je nežiaduca pri práci s tajnými dokumentmi.

Aj keď konkrétne úsudky o zásluhách obsahujú inštitucionálne závislé elementy, Miller je presvedčený, že koncept zásluh je predinštitucionálny v tom zmysle, že je nevyhnutné rozlišovať medzi nárokom (*entitlement*) a zásluhou (*desert*). Nárok znamená, že niekto má niečo dostať v rámci existujúcich inštitúcií. Zásluha znamená, že niekto by mal na niečo nárok za predpokladu spravodlivých inštitúcií, a nie existujúcich ([3], 138 – 140). Na základe tohto rozlíšenia medzi nárokom a zásluhou sme schopní podľa neho vytvoriť ideál, ktorý môžeme porovnať s reálnym stavom inštitúcií, čo robí koncept zásluh relevantným vo vzťahu k spravodlivosti.¹⁵

Koncept zásluh je postavený na výkone. Miller si uvedomuje, že daný výkon je veľmi často viazaný na šťastie v zmysle šťastnej náhody. Otázkou je, ako šťastná náhoda ovplyvňuje zásluhy. V tomto prípade Miller hovorí o tzv. *skutočnom šťastí* (*integral luck*, [3], 143)) a o *šťastných okolnostiach* (*circumstantial luck*, [3], 144)). V prípade skutočného šťastia nemožno hovoriť o zásluhe, konkrétny výkon je iba výsledkom šťastnej náhody.¹⁶ Pod šťastnými okolnosťami sa myslí, že musíš dostať možnosť podať výkon. Sú v pozadí akéhokoľvek ľudského výkonu (správne si sa narodil) a zásluhy ovplyvňujú podľa Millera len v prípade, že sú značne viditeľné. Ilustruje to na príklade rodinného hotela. Keď vediem rodinný hotel, ktorý som zdedil, tak to nie je moja zásluha; ak z neho vybudujem hotelovú sieť, môžem hovoriť o vlastnej zásluhe.

Istou formou šťastia je talent. Niektorí teoretici pripisujú zásluhy tomu, v pozadí čoho stojí úsilie, nie talent. Z Millerovho pohľadu by táto idea popierala celý koncept zásluh, a to z troch dôvodov. Po prvé, základom zásluh je výkon, a teda zásluhy nepriznávame za talent, ale za využívanie tohto talentu. Po druhé, talent, ktorý stojí v pozadí výkonu, robí konkrétny výkon odlišným od iných.¹⁷ Nebrať do úvahy talent znamená spoľiehať sa len na snahu, ktorá môže byť u všetkých rovnaká, ale výkon nie.¹⁸ Po tretie, zásluhy sú založené na výkone, ale výkon možno podať v rôznych oblastiach. Človek si slobodne volí konkrétnu oblasť, avšak v pozadí voľby prevažne stojí zhodnotenie vlastného talentu.

Miller si kladie otázku, aké má princíp distribúcie podľa zásluh implikácie v oblasti sociálnych inštitúcií. Treba pripomenúť, že cieľom teórie, ktorý si Miller kladie, je zhodnotiť, či inštitúcie fungujú spravodlivo, a princíp zásluh aplikuje iba na inštrumentálne asociácie, čiže na skupiny, v ktorých ľudia chcú dosiahnuť spoločný cieľ.

Princíp zásluh je potom prostriedkom zhodnotenia inštitúcie z hľadiska spravodlivosti. Miller rozoznáva štyri typy distribúcie na základe zásluh. Prvý z nich je presne stanoveným pravidlom: Každý, kto podá daný výkon, dostane danú odmenu. Ide o presne stanovené pravidlo rozdeľovania odmien. Druhý princíp je obsahový (*substantive*): Za

¹⁵ V tomto smere vyčíta Rawlsovi, že nerozlišuje medzi nárokom a zásluhou. Ukazuje, že Rawlsov princíp diferencie, ktorý hovorí, že sociálne a ekonomické nerovnosti majú byť nastavené tak, aby najznevýhodnenejší získali čo najväčší profit, nevyklučuje, aby dvaja rovnako výkonní ľudia dostávali nerovnaký plat.

¹⁶ Napríklad slabý lukostrelec náhodou podá skvelý výkon a vyhrá súťaž.

¹⁷ Napríklad výhra v športe je aj záležitosťou fyzických predispozícií, nielen tréningového úsilia.

¹⁸ Popieranie roly šťastia pri zásluhách považuje Miller do istej miery za vnesenie kantovskej idey dobrej vôle do pojmu zásluh. Ukazuje, že v takom prípade možno morálne oceniť konanie, ale nemožno hovoriť o sociálnej spravodlivosti (napríklad v prípade zamestnancov zasluhujúcich si plat).

rovnaký výkon rovnaká odmena. Ide o princíp, ktorý deklaruje rovnosť, ale nestanovuje presne odmenu za daný výkon. Tretí princíp predstavujú porovnávacie tvrdenia, kde ide o nepriame porovnávanie (napríklad je nespravodlivé, aby právnik zarobil viac než učiteľ, a pod.). Štvrtým princípom je neporovnávacie hodnotenie v zmysle individuálnych dohovorov. Ide o fixne stanovenú odmenu za daný výkon bez ohľadu na to, ako je daný výkon hodnotený inde.

Všetky štyri typy distribúcie sa odvolávajú na výkon, ale každý iným spôsobom ([3], 150 – 155).

Millerovou otázkou je otázka, ktorý z týchto štyroch typov distribúcie sa môže odvolávať na spravodlivosť. Prvé pravidlo je konceptom zásluh ako takých. Každé tvrdenie tohto typu sa odvoláva na spravodlivosť. Problém nastáva v súvislosti s druhým pravidlom, a to vtedy, keď nie je stanovená hodnotová škála jednotlivých výkonov z hľadiska prínosu pre spoločnosť. Na spravodlivosť sa možno odvolávať iba vtedy, keď je zrejmé, že obidva výkony majú rovnakú spoločenskú hodnotu. Podobný problém vzniká s treťou kategóriou: je problém stanoviť, koľkonásobne je pre spoločnosť dôležitejšia istá skupina výkonov oproti iným. Koncept zásluh obmedzuje sociálne inštitúcie bez toho, aby presne stanovil, ako by mali byť jednotlivé skupiny hodnotené pri vzájomnom porovnaní ([3], 153). Štvrtá kategória vyvoláva otázku, či sa vôbec môžeme odvolávať na kritériá spravodlivosti.

Distribúcia podľa potrieb. Existujú dva dôvody na skepticizmus ohľadom distribúcie podľa potrieb. Prvý dôvod: Potreby sú iba náhodne vybraná skupina chcení a túžob; druhý dôvod: Aj keby sme boli schopní objektívne identifikovať potreby, nemožno určiť hierarchiu potrieb.

Otázkou je, či distribúcia podľa potrieb môže byť samostatným princípom sociálnej spravodlivosti v tom zmysle, že môže byť aplikovaná na fungovanie inštitúcií. Miller to formuluje ako dva problémy. Po prvé: Čo znamená potreba z perspektívy sociálnej spravodlivosti?; po druhé: Ako distribuovať podľa potreby za predpokladu obmedzených zdrojov? Potreby, ktoré sú relevantné z hľadiska sociálnej spravodlivosti, označuje Miller ako „vnútorné“ v zmysle fundamentálnych potrieb ([3], 206). Ich charakteristikou je to, že sú neinštrumentálne, to znamená, že predstavujú určité minimum, ktoré predchádza „poškodenie“ danej osoby ([3], 206 – 207). Toto minimum môže byť odvodené z ľudskej prirodzenosti (fyziologické, potreba bezpečia, potreby spolupatričnosti, uznania, seberealizácie) alebo z danej situácie.¹⁹

Princíp distribuovať podľa potrieb v zmysle sociálnej spravodlivosti vyžaduje podľa Millera nezanedbávať biologické potreby a zároveň rešpektovať sociálne chápanie minimálne dôstojného života, ktoré je definované dohodou v rámci danej komunity. Toto chápanie totiž implementuje princíp distribúcie podľa potreby ([3], 213).

Miller rozoznáva dva spôsoby, ako distribuovať podľa potrieb za podmienok obmedzených zdrojov. Prvý: *distribúcia zdrojov proporčne k danej potrebe*. Označuje ho ako „zrkadlový obraz distribúcie podľa princípu zásluh“ ([3], 214), čo znamená, že ak podľa princípu zásluh za väčšie zásluhy mám nárok na väčšiu odmenu, tak v prípade potrieb pri dvakrát väčšej núdzi mám nárok na dvakrát väčší podiel z distribuovaných zdrojov. Proti

¹⁹ Predstava dôstojného života, rozšírená v modernej spoločnosti, predpokladá, že človek má byť, zamestnanie, vzdelanie atď. Tým vylučuje osoby, ktoré tieto predpoklady nespĺňajú.

tomuto spôsobu distribúcie Miller namieta, že nezachytáva podstatu distribúcie podľa potreby, lebo tu musí ísť o *princíp striktnnej priority* ([3], 215). Znamená to, že prednostne treba riešiť zabezpečenie potrieb človeka, ktorý je v horšej situácii.²⁰

Dôvod na obhajobu princípu striktnnej priority je nasledovný: Keďže za predpokladu obmedzených zdrojov nie sme schopní odstrániť existujúce nespravodlivosti, princíp striktnnej priority v prípade potrieb má za cieľ minimalizovať tieto nerovnosti. Distribúcia zdrojov proporčne k danej potrebe by nechala viac znevýhodneného vo väčšej núdzi.

Distribúcia podľa potreby sa má riadiť dvoma pravidlami. Prvé: Pomôž tým, ktorí sú v núdzi; druhé: Postup závisí od potreby danej osoby ([3], 220). Niekedy môžu tieto dva príkazy kolidovať, napríklad v prípade nedeliteľných zdrojov (viacero uchádzačov o jeden sociálny byt). V prípade, že nie je možné dosiahnuť distribučnú spravodlivosť (spravodlivosť výsledkov), napr. v prípade nedostatočných zdrojov, musíme sa snažiť vzniknutú nespravodlivosť minimalizovať. Jednou z možností, ako to dosiahnuť, je využitie procedurálnej spravodlivosti. Napríklad ak nezískam byt, aj keď naň mám nárok, aspoň som mal takú istú šancu ako každý iný uchádzač.

Zhrňme: Distribúcia podľa potreby neznamená redukovať núdzu, ale redukovať sociálne rozdiely medzi jednotlivcami. Problém spravodlivosti sa v prípade potrieb mení na problém nerovností, pričom Miller ponúka široké chápanie nerovností, založené na definícii sociálnej potreby. To pokrýva široký rozsah potrieb, od základných biologických potrieb (byť najedený, ubytovaný atď.) až po potreby spojené so spoločenskou definíciou minimálne dôstojného života (byť vzdelaný, nebyť vylúčený zo spoločnosti atď.).

Princíp občianstva a princíp rovnosti. Miller ukazuje, že vzťah rovnosti a spravodlivosti sa zvykol chápať z dvoch hľadísk. Prvé: Spravodlivosť a rovnosť nemajú nič spoločné; druhé: Spravodlivosť a rovnosť sú jedno a to isté (tzv. egalitárska spravodlivosť, ktorú obhajujú Dworkin, Sen a Cohen). Miller odmieta názor, že spravodlivosť je vždy egalitárska. Opätovne zdôrazňuje východiskový predpoklad svojej teórie: spravodlivá distribúcia závisí od zdrojov, ktoré distribuujeme, a od kontextu, v ktorom sa distribúcia koná (rodina, firma, štát).

Rovnú distribúciu považuje za spravodlivú v prípade zdrojov, ktoré nepatria nikomu, nikto si nemôže robiť na ne oprávnený nárok (pretože ich nevytvoril) a do situácie nevstupujú osobné charakteristiky, ktoré by zaviedli iný princíp spravodlivej distribúcie, napr. princíp potreby ([3], 233). Ide o typ benefítov, ktoré zvykneme označovať ako „dar z neba“. Je to špecifická, limitovaná a veľmi diskutovaná kategória zdrojov (napríklad vzduch, svetový oceán).

Spravodlivosť môže vyžadovať rovnú distribúciu aj v prípadoch, keď existuje neisto-

²⁰ Rozdiel medzi týmito dvoma spôsobmi distribúcie podľa princípu potrieb možno ilustrovať na príklade mediálne známych nebankových subjektov. Predstavme si dvoch vkladateľov: relatívne chudobná osoba vložila celoživotné úspory vo výške 30 000 Sk a dobre situovaný občan vložil 300 000 Sk. Po krachu nebankových subjektov ostala suma 16 500 Sk na odškodnenie týchto dvoch občanov. V prípade použitia proporčného princípu dostane každý percento vloženej sumy (v našom prípade 5%, čo znamená, že chudobnejší dostane 1500 Sk, bohatší 15 000 Sk). V duchu Millerom obhajovaného princípu striktnnej priority možno považovať za spravodlivejšie, ak chudobná osoba, momentálne v hmotnej núdzi, dostane ak nie celú sumu, tak jej značnú časť. Logika argumentácie v tomto prípade spočíva v tom, že u dobre situovaného občana v našom príklade vrátenie 15 000 Sk nehrá až takú rolu ako u občana v hmotnej núdzi, ktorý investoval celoživotné úspory.

ta ohľadom oprávnených ľudských nárokov. Napríklad v prípade, že nemáme dostatok informácií o osobách, ktorým distribuujeme; že nedokážeme stanoviť prioritu potrieb (napr. potreby nepočujúcich a potreby nevidiacich); v prípade kolektívnych diel, keď nemožno určiť individuálny príspevok.

Tretím prípadom, keď sa vyžaduje rovná distribúcia, sú určité skupiny oprávňujúce na rovnaké zaobchádzanie na základe členstva (napr. dobrovoľnícke asociácie, politické komunity). Miller súhlasí s názorom, že v týchto prípadoch možno ideu rovnosti považovať skôr za konvenčný artefakt, ale dodáva, že asociovaním do skupín ako rovný získava človek špecifický typ hodnôt z tohto členstva v zmysle uznania, čo je podstatné pre moderné sebavedomie.

Zopakujme, že v zmysle Millerovej teórie distributívna spravodlivosť nemá mať za následok sociálnu rovnosť. Ideál sociálnej rovnosti, opierajúci sa o kantovský predpoklad ľudskej dôstojnosti a rešpektu, vyžadujúci zaobchádzať s každým ako s rovnocenným, je však hlboko zakorenený v modernom myslení. Podľa Millera sociálna rovnosť ako morálny ideál nie je „distributívnym ideálom samým osebe, ale má distributívne konsekvencie“ ([3], 241). Znamená to, že ak chceme dosiahnuť sociálnu rovnosť, musíme sa pokúsiť formovať naše sociálne inštitúcie a praktiky distribučnej spravodlivosti tak, aby zabránili vzniku sociálnych nerovností. Odpoveďou na súčasný stav by mala byť idea „komplexnej rovnosti“ ([3], 242), čo znamená, že namiesto jednej širokospektrálnej distribučnej rovnosti by sme sa mali snažiť zabezpečiť jednotlivé distribučné sféry, v ktorých sa budeme snažiť dosiahnuť sociálnu rovnosť. Pod týmito sférami môžeme rozumieť napríklad sféru platov, kde sa môžeme snažiť znižovať rozdiely, ktoré sú vnímané ako nelegitímne.

Záver. Miller vo svojej práci *Principles of Justice* sa snaží ukázať rozdiel medzi benevolentnosťou a sociálnou spravodlivosťou. Kým v prvom prípade si človek v prípade distribúcie nemôže nárokovať na určitú časť zdrojov, v rámci sociálnej spravodlivosti má na ne legítimný nárok. Millerova teória nepredpisuje, ako distribuovať zdroje, ale slúži na reflexiu daných pomerov spoločnosti. Formuje určitý ideál, prostredníctvom ktorého možno identifikovať najväčšie diskrepancie v spoločnosti. Vytvára tým predpoklad na zavedenie vyššej miery sociálnej spravodlivosti.

Millerovo chápanie spravodlivosti sa stalo predmetom diskusií v posledných rokoch. Mnohí teoretici oceňujú jeho zásluhu na renesancii pojmu zásluh v politickej filozofii. Líšia sa však v názoroch na relevantnosť tohto pojmu pre pojem spravodlivosti, ako aj v samotnej definícii tohto pojmu.²¹ Iní zas oceňujú relevantnosť jeho koncepcie spravodlivosti pre konkrétnu politickú prax [4].

Z nášho pohľadu najväčšia výhrada sa týka príliš veľkej dôvery k sociálnemu konsenzu.

Miller obdivuje aristotelovský prístup za jeho opis verejných presvedčení a za korigovanie omylov všeobecnej mienky „jedine metódou argumentu, ktorý všeobecná mienka sama osebe uznáva“ ([3], 53). On sám si kladie za cieľ ukázať, ako ľudia chápu sociálnu spravodlivosť. Vo svojej teórii dokázal dokonale opísať konvenčné chápanie sociálnej spravodlivosti, ale na rozdiel od Aristotela zlyhal a úplne vynechal druhý bod, teda návrh teoreticko-racionálnej korekcie tohto chápania.

²¹ Bližšie pozri k tomu napr. ([1]; [2]).

Miller sa vo svojej charakteristike sociálnej spravodlivosti opiera o uzavretú komunitu, kde vládne spoločenský konsenzus. V tomto smere nesie jeho koncepcia značné riziko, lebo v rámci Millerovej gramatiky spravodlivosti možno ospravedlniť aj vylúčenie istých skupín ľudí, pokiaľ ide o spoločenský konsenzus. Napríklad vylúčenie zdravotne postihnutých občanov zo spoločnosti a ich izolovanie v uzavretých ústavoch na Slovensku počas minulého režimu by mohlo byť v zmysle Millerovej teórie spravodlivosti akceptovateľné, pretože podľa vtedajšieho spoločenského konsenzu dôstojný život pre postihnutých znamenal život vo veľkých ústavoch mimo komunity. Vzhľadom na to, že títo ľudia neboli schopní vyjadriť vlastnú mienku, neexistoval nesúhlas z ich strany; preto nemožno poprieť, že spoločenský konsenzus existoval.

Iným príkladom môže byť diskriminácia žien. Až do začiatku 20. storočia keď vzniklo hnutie sufražetiek, by sa považovalo za spravodlivé, v zmysle Millerovej teórie, že ženy nemajú rovnaké práva. Ženy považovali za samozrejmé, že sa s nimi takto zaobchádza. Až po vzniku hnutia sufražetiek sa narúša spoločenský konsenzus, a teda dá sa hovoriť o nespravodlivosti.

Tento nedostatok Millerovej teórie, týkajúci sa sociálneho konsenzu v rámci danej komunity, nemožno považovať za kritiku Millerovej teórie spravodlivosti, pretože autor si kládol za cieľ iba ukázať, ako ľudia chápu sociálnu spravodlivosť, a odhaliť princípy, ktoré stoja v pozadí ich hodnotení. Uvedené príklady demonštrujú, že pomocou Millerovej teórie možno pochopiť omyly sociálnej mienky, avšak jeho koncepcia pre prílišnú dôveru k sociálnemu konsenzu neponúka možnosť ich korigovania. Pritom by to bolo možné pomocou Aristotelovho argumentu, „ktorý všeobecná mienka sama osebe uznáva“ ([3], 53). Napríklad v oblasti potrieb takýto prístup ponúkajú práce M. Nussbaumovej a A. Sena, ktorí definujú dôstojný život v rovine minimálnych, ale fixne daných štandardov podobných ľudským právam.

LITERATÚRA

- [1] BELL, D. A – DE-SHALIT, A. (ed.): *Forms of Justice: Critical Perspectives on David Miller's Political Philosophy*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield 2003.
- [2] MATRAVERS, M.: Principles of Social Justice by David Miller. In: *The American Political Science Review*, 94, 2000, No 3, pp. 710 – 711.
- [3] MILLER, D.: *Principles of Social Justice*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press 2003. Third edition.
- [4] VAN SOEST, D.: David Miller. Principles of Social Justice. In: *Journal of Sociology and Social Welfare*, vol. 28, 2001, No 2, pp. 181 – 183.
- [5] VELEK, J.: David Miller a princípy globálnej spravodlivosti. In: *Filozofický časopis*, 55, 2007, č. 1.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 6137/27.

doc. PhDr. Zuzana Palovičová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR